

МАРКАЗИЙ САЙЛОВ КОМИССИЯСИ ФАОЛИЯТИНИНГ АСОСИЙ ПРИНЦИПЛАРИ.

Қорақалпоқ давлат университети “Давлат бошқарув ҳуқуқи” йўналиши 2- босқич магистранти Жуманиязов Санжарбек Матрасулович

Аннотация: Демократик ислоҳотларнинг тизимли, босқичма-босқич, энг аввало инсон манфаатларини кўзлаб амалга оширилаётганлиги ҳаққоний, адолатли, демократик сайловларни ўтказишлик мақолада кенг ёритилган. Марказий сайлов комиссияси фаолиятининг қонунийлик принципи, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг Конституция ва қонун устуворлигини назарда тутган нормаларини рўёбга чиқариш билан боғлиқ масалалар тўғрисида тўхталиб ўтилган.

Калит сўзлар: Марказий сайлов комиссияси, мустақиллик принципи, коллегиялик принципи, ошкоралик принципи, адолатлилик принципи

Мамлакатимизда демократик ислоҳотларнинг тизимли, босқичма-босқич, энг аввало инсон манфаатларини кўзлаб амалга оширилаётганлиги ҳаққоний, адолатли, демократик сайловларни ўтказишда муҳим ўрин тутди.

Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси ўз фаолиятини доимий асосда амалга оширади ва ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикаси Конституциясига, Ўзбекистон Республикасининг сайлов ва референдумлар ташкил этиш, ўтказиш билан боғлиқ қонунчилик нормаларига амал қилади. Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар биринчидан, Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссиясини демократик шакллантиришнинг конституциявий устувор нормаларини ифодалаш имконини берди. Иккинчидан, улар фаолиятини ташкил этишнинг энг муҳим принциплари бўлмиш мустақиллик, қонунийлик, коллегиялик, ошкоралик ва адолатлилик принципларини илк мартаба Асосий Қонунда қатъий мустаҳкамлаб қўйилди¹.

Мустақиллик принципи. Шу ўринда ушбу принципларнинг мазмун моҳиятини ёритадиган бўлсак, Парламентлараро Иттифоқнинг Кенгаши томонидан қабул қилинган —Эркин ва адолатли сайловларнинг мезонлари тўғрисидаги Декларацияси мазмун моҳиятидан ҳамда Ўзбекистон Республикаси Сайлов кодексига биноан, Марказий сайлов комиссияси ва 31 унинг аъзолари ўз

¹ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси- Тошкент, 2017, 71-74 б.

фаолиятини ҳар қандай давлат органлари, жамоат бирлашмалари ва мансабдор шахслардан мустақил ҳолда амалга оширади. Марказий сайлов комиссияси аъзолари қарор қабул қилишда сиёсий мойиллар ва бошқа ёт таъсирлардан холи бўлган ўз нуқтаи назарини билдиради. Марказий сайлов комиссиясининг фаолиятига аралаштишга йул қуйилмайди ва бундай аралашув қонунга мувофиқ жавобгарликка сабаб бўлади. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси «Маъмурий жавобгарлик тўғрисида»ги Кодексининг 512-моддасига кўра, Марказий сайлов комиссиясининг, сайлов комиссияларининг, референдум утказувчи комиссияларнинг фаолиятига аралаштиш, худди шунингдек уларнинг ишига тўсиқларни юзага келтириш мансабдор шахсларга энг кам иш ҳақининг ўн бараваридан ўн беш бараваригача миқдорда жарима солишга сабаб бўлади.

Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси фаолиятида қонунийлик принципининг роли беқиёсдир. Ўзбекистон Республикаси Сайлов кодексига мувофиқ Марказий сайлов комиссияси ва унинг аъзолари ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига, сайлов, референдум тўғрисидаги қонунларига ҳамда бошқа қонунларга амал қилади. Қонунийлик принципи ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамиятининг ажралмас белгиси, давлат органлари фаолиятини ташкил этишнинг асосий негизидир. Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси фаолиятида қонунийлик принципи нафақат миллий сайлов қонунчилиги, қолаверса, умумэътироф этилган халқаро сайлов стандартларига амал қилиш билан узвий боғлиқдир. Шу боис Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси фаолиятида ва сайлов комиссиясининг барча босқичларида қонунийлик принципининг таъминланиши демократик сайловларни халқаро стандартлар ва миллий сайлов қонунчилиги нормалари асосида ташкил этиш ва ўтказиш учун шароит яратади. Қонунийлик ва ижтимоий адолат принциплари узвий боғлиқ бўлиб, бу демократик сайловлар жараёнида ёрқин намоён бўлади.

Марказий сайлов комиссияси фаолиятининг қонунийлик принципи Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг Конституция ва қонун устуворлигини назарда тутган нормаларини рўёбга чиқаришга хизмат қилади. Асосий Қонуниинг кўра, Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва қонунларининг устунлиги сўзсиз тан олинади. Давлат, унинг органлари мансабдор шахслар жамоат бирлашмалари, фуқаролар Конституция ва қонунларга мувофиқ иш кўрадилар.

Коллегиаллик принципининг маъносига кўра, Марказий сайлов комиссияси томонидан улар ваколатига киритилган барча масалалар

яккабошчилик тарзида эмас, балки коллегиял равишда кўриб чиқилиб, ҳал этилади. Ўзбекистон Республикаси Сайлов кодексига кўра масалаларни кўриб чиқиш ва қарорлар қабул қилиш Марказий сайлов комиссияси томонидан коллегиял тарзда амалга оширилади. Коллегиялик принципи ўзининг туб моҳиятига кўра Ўзбекистон Республикасининг Марказий сайлов комиссияси ваколатларига кирувчи масалаларни унинг барча аъзолари иштирокида ҳал қилинишини аниқлаб, жамият манфаатларига бўйсунганининг қафолати бўлиб ҳисобланади. Бу принцинга риоя қилиш Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси мажлисларини ўтказиш тартибиде ҳам яққол намоён бўлади. Ушбу принцип ҳам ўз навбатида, Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси ваколатларига кирувчи масалаларни эркин муҳокама қилишда унинг барча аъзоларининг тенг иштирокини таъминлашни аниқлатади. Айнан шундай фаолият Ўзбекистон Республикаси Марказий сайлов комиссияси ваколатларини самарали амалга ошириш имконини беради. Ўзбекистон Республикаси Сайлов кодексига кўра, Марказий сайлов комиссияси ишининг ташкилий кўриниши унинг мажлислари ҳисобланиб, улар заруратга қараб ўтказилади. Агар мажлисда комиссия аъзолари умумий миқдорининг камида учдан икки қисми иштирок этаётган бўлса, у ваколатли ҳисобланади. Марказий сайлов комиссиясининг қарорлари очик овоз бериш орқали, комиссия аъзолари умумий миқдорининг оддий кўпчилилик овози билан қабул қилинади. Овозлар тенг бўлиб қолган тақдирда, Марказий сайлов комиссияси Раисининг овози ҳал қилувчи ҳисобланади.

Ошқоралик принципи Ўзбекистон Республикаси Сайлов кодексига мувофиқ, Марказий сайлов комиссияси ўз фаолиятини ошқора амалга оширади. Марказий сайлов комиссиясининг мажлислари очик ўтказилади. Марказий сайлов комиссияси мажлисларида сиёсий партияларнинг, оммавий ахборот воситаларининг вакиллари, бошқа давлатлардан, халқаро ташкилотлардан ва ҳаракатлардан кузатувчилар ҳозир бўлиши мумкин. Марказий сайлов комиссиясининг қарорлари оммавий ахборот воситаларида эълон қилинади. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 6-майдаги «Давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги тўғрисида»ги Қонунининг 1-моддасига кўра, ушбу Қонуннинг мақсади давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолиятининг очиклиги соҳасидаги муносабатларни тартибга

солишдан иборат². Мазкур Қонуннинг 4-моддасига мувофиқ, давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолияти очиқлигининг асосий принциплари сифатида: улар томонидан тақдим этиладиган ахборотдан хамманинг фойдаланиши мумкинлиги, унинг ўз вақтида берилиши ва ишончлилиги; улар фаолиятининг ошкоралиги ва шаффофлиги; давлат ҳокимияти ва бошқаруви органларнинг фаолияти тўғрисидаги ахборотни излаш, олиш ва тарқатиш эркинлиги; давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари фаолияти тўғрисида ахборот тақдим этишда фуқароларнинг ўз шаъни ва кадр-қимматини тажовузлардан, ўз шахсий ҳаётига аралашувлардан ҳимоя қилишга бўлган ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларига, шунингдек фуқаролар ва юридик шахсларнинг ўз ишчанлик обрусини ҳимоя қилишга бўлган ҳуқуқларига риоя этиш назарда тутилган. Ҳар бир Сайловчи сайлов давомида сайлов округлари ва участкаларини тузишга, сайлов комиссияларининг таркиби, комиссиялар жойлашган манзил ва иш вақтига, депутатликка номзодларни руйхатга олиш, овоз бериш ва сайлов яқунларига дойр ахборотни излаш, олиш ва тарқатиш ҳуқуқига эга. Тегишли сайлов комиссияларининг сайлов округлари ва участкаларини тузиш, сайлов комиссияларининг таркиби тўғрисидаги, шунингдек депутатликка номзодларни руйхатга олиш, овоз бериш ва сайлов яқунлари ҳақидаги қарорлари матбуотда эълон қилинади.

Адолатлилик принципи нафақат миллий кадрият, балки ҳуқуқий кадрият ҳамдир. Бу принципнинг демократик тараққиётга эришишдаги роли жуда каттадир. Адолатлилик принципи конституциявий даражада ифодалан- жамият ва давлатда ижтимоий адолат ва қонунийликни таъминлашнинг бош мезони бўлиб ҳисобланади. Демократик сайловлар ҳам ижтимоий адолат ва қонунийликни таъминлашга хизмат қилади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 14-моддасига кўра, давлат ўз фаолиятини инсон ва жамият фаровонлигини кўзлаб ижтимоий адолат ва қонунийлик принципла-ри асосида амалга оширади³. Конституциявий нормалар ижтимоий адолатни қарор топтиришга айниқса, демократик сайловларни ташкил этиш ва ўтказишда мустақил ва ҳолис орган бўлган Марказий сайлов комиссияси фаолиятининг бош мезонидир. Шу боис Марказий сайлов комиссияси ўз фаолиятини Конституция, сайлов ва референдум тўғрисидаги қонун ҳужжатлари талабларига риоя этиб

² Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й., 19-сон, 209-модда; 2017 й., 37-сон, 978-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.08.2019 й., 03/19/559/3670-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон

³ Ўзбекистон Республикаси Конституцияси- Тошкент, 2017, 7 б.

амал га ошириш, ижтимоий адолатни қарор топтириш, фуқароларнинг жамият ва давлат ишларини бошқаришда бевосита ва ўз вакиллари орқали иштирок этишининг муҳим кафолати бўлиб хизмат қилмоқда.

Хулоса қилиб айтганда, сайловлар миллий давлатчилигимиз моделининг асосини ташкил этиб, ҳар бир шахснинг давлат ҳокимияти вакиллик органларига сайлаш ва сайланиш буйича конституциявий ҳуқуқларини рўёбга чиқаришнинг ҳал қилувчи шартидир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси- Тошкент,2017, 71-74б.
2. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2014 й., 19-сон, 209-модда; 2017 й., 37-сон, 978-модда; Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 30.08.2019 й., 03/19/559/3670-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон
3. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси- Тошкент,2017, 7 б.
4. Халқ сўзи газетаси махсус сонлари 2023 йил

